LATVIJAS ARHĪVI

JAUNĀKĀ LITERATŪRA

VĒSTURE

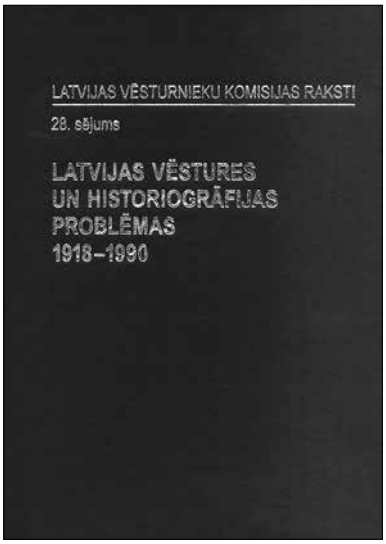

***Latvijas vēstures un historiogrāfijas problēmas, 1918–1990: Latvijas Vēsturnieku komisijas 2012. un 2013. gada pētījumi.* Rīga: Zinātne, 2015. 431 lpp. (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 28. sēj.)**

ISBN 978-9984-879-93-2

2015. gada nogalē klajā nāca Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu 28. sējums, kurā ir apkopoti komisijas 2012. un 2013. gada pētījumi. Kopumā krājumā ir ievietoti 18 raksti, kas aptver plašu vēstures problēmu loku. Tie ir grupēti trīs daļās: 1) pētījumi par Latvijas ārpolitiku un iekšpolitiku starpkaru periodā un Otrā pasaules kara sākuma posmā (seši raksti); 2) pētījumi par vācu laiku un otrās padomju okupācijas periodu (septiņi raksti); 3) pētījumi par historiogrāfiju (pieci raksti).

Krājumā ievietotie raksti ir ne tikai tematiski ļoti dažādi, bet ievērojami atšķiras arī to struktūra, pētījumu kvalitāte un novitāte. Minēsim tikai dažus vērtīgos secinājumus un pētniecības pieejas, kas atspoguļotas rakstu krājumā. Kārlis Dambītis ir veicis Latvijas armijas materiāltehniskās un taktiskās sagatavotības analīzi 1921.–1940. gadā. Autors secina, ka Latvijas politiskā vadība pārāk vēlu reaģēja uz draudošo ārpolitisko situāciju. Rezultātā, neraugoties uz to, ka "Latvijas bruņotie spēki 1940. gada vasaras sākumā bija spēcīgāki nekā jebkad agrāk," lēmums par nepretošanos padomju okupācijai bijis likumsakarīgs un saistīts ar daudziem trūkumiem armijas organizācijā, apmācībā un apgādē.

Māra Zvaigznes raksts ir veltīts arodbiedrību darbībai autoritārā un totalitāro režīmu apstākļos Latvijā (1934.–1945. g.). Autors nonāk pie secinājuma, ka arodbiedrībām, neraugoties uz būtiskām pārmaiņām to skaitliskajā sastāvā, bijusi pārsteidzoši līdzīga loma visu aplūkoto politisko režīmu laikā.

Ievērības cienīgi ir gan Jāņa Tomaševska, gan Inetas Lipšas pētījumi, kas ir balstīti uz līdz šim maz izmantotām avotu grupām – attiecīgi latviešu pašaizsardzības vienību darbības

ziņojumiem (1941. g. jūlijs) un Rīgas pilsētas miertiesu krimināllietām (1941.–1942. g.). Savukārt Metjū Matīss Kots ir veiksmīgi izmantojis salīdzinošu pieeju, lai analizētu genocīdu pret romiem Otrajā pasaules karā visās trijās Baltijas valstīs.

Rakstu krājums dod arī daudz norāžu turpmākajiem pētījumu virzieniem. Piemēram, Inesis Feldmanis, aplūkojot Otrajam pasaules karam veltīto historiogrāfiju, nonāk pie secinājuma, ka būtu nepieciešami pētījumi par pēckara laika padomju iestāžu veiktajām vēstures avotu falsifikācijām. Savukārt Raimonds Cerūzis, izvērtējot vācbaltiešu autoru vēstures koncepciju, norāda, ka, "iespējams, ir pienācis laiks latviešu vēsturniekiem mainīt savu paradigmu, atzīt vācbaltiešu nozīmīgo pagātnes ieguldījumu un integrēt vācbaltiešus latviešu vēstures kopainā, neskatot viņus vairs kā atsevišķu nacionalitāšu vēstures aspektu".

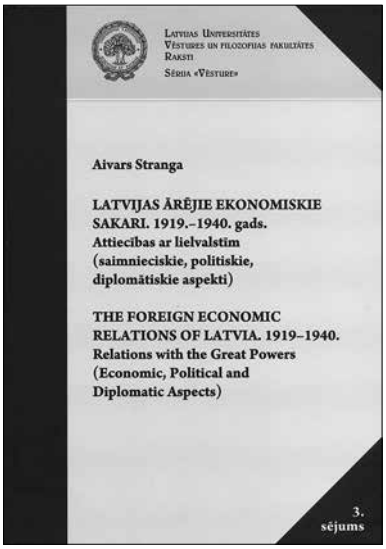

Stranga, Aivars. ***Latvijas ārējie ekonomiskie sakari, 1919.–1940. gads. Attiecības ar lielvalstīm (saimnieciskie, politiskie, diplomātiskie aspekti).*** **Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015. 440 lpp.**

ISBN 978-9934-18-077-4

2015. gada nogalē klajā nākusi Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes profesora Aivara Strangas zinātniskā monogrāfija "Latvijas ārējie ekonomiskie sakari, 1919.–1940. gads". A. Strangas grāmata ir trešais izdotais darbs LU VFF rakstu sērijā "Vēsture". Grāmatas zinātniskie recenzenti ir Dr. hist. Daina Bleiere un Dr. oec. Viesturs Karnups.

Šī darba tapšanā ir izmantota ļoti plaša avotu un literatūras bāze, tai skaitā arī daudzi līdz šim nepublicēti arhīvu materiāli, piemēram, Finanšu ministrijas 1938. gadā izstrādātā sešu gadu saimnieciskā plāna tēzes. Monogrāfijas sākumā ir ievietots koncentrēts historiogrāfisks apskats. Darbam ir pievienots arī kopsavilkums angļu valodā un tā ir papildināta ar personu rādītāju. Zinātnisko monogrāfiju bagātina vairāk nekā divi tūkstoši atsauču un paskaidrojumu.

Grāmatas struktūrā ievērots hronoloģiskais princips. Monogrāfijas pirmajā daļā ir aplūkotas Latvijas ekonomiskās attiecības ar lielvalstīm 1919.–1930. gadā, bet otrajā – periods līdz Latvijas okupācijai 1940. gadā. Grāmatas otrajā daļā attiecības ar Latvijas ārējās tirdzniecības lielākajiem partneriem ir skatītas detalizētāk, katrai no tām atvēlot vairākas apakšnodaļas. Darba hronoloģisko robežšķirtni iezīmē brīvās tirdzniecības sabrukums globālā mērogā pasaules ekonomiskās krīzes iespaidā 20. gs. 20. gadu nogalē, kas skāra arī Latvijas ekonomiku un tās tirdzniecības sakarus ar ārvalstīm.

Monogrāfijā ir sīki aplūkoti Latvijas tirdzniecības sakari ar lielākajiem starptautiskajiem partneriem – Angliju, Vāciju, Franciju un Padomju Savienību. Īpaša uzmanība grāmatā ir pievērsta trim tirdzniecības līgumiem ar Padomju Savienību (1927., 1933., 1939. g.). A. Stranga savā pētījumā demonstrē gan ārpolitikas un ārējās tirdzniecības ciešo saistību, gan Latvijas lielo atkarību no globālajiem ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem. Vienlaikus autors sīki analizē Latvijas ekonomisko politiku kopumā, parādot pakāpenisko pāreju uz arvien lielāku protekcionismu un ar tā ieviešanu saistītās priekšrocības un trūkumus. A. Strangas monogrāfija ir nozīmīgs ieguldījums Latvijas ekonomiskās vēstures pētniecībā.

Lauciņš, Voldemārs. *The right Man in the right Place: the Role of Kārlis Irbe (1861–1934) in the Formation and Development of the Evangelical Lutheran Church of Latvia, 1916–1928.* University of Helsinki, 2015. 330 p.

ISBN 978-9934-544-09-5

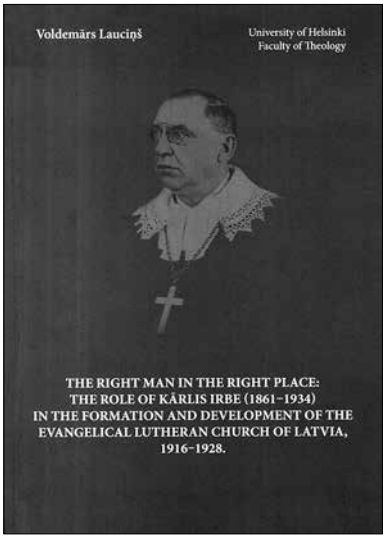

Voldemārs Lauciņš Helsinku universitātes Teoloģijas fakultātē šogad aizstāvēja disertāciju par pirmā Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) bīskapa Kārļa Irbes lomu baznīcas attīstībā Latvijā no 1916. līdz 1928. gadam. Disertācija plašākai publikai pieejama arī grāmatas formā, kas balstīta uz plašu avotu un literatūras materiālu klāstu. Tā sadalīta ievaddaļā un četrās nodaļās. Ievaddaļā autors izskaidro pētījuma mērķi, uzdevumus, metodes un apraksta K. Irbes dzīves gājumu līdz Latvijas neatkarībai, parādot K. Irbi kā Tartu universitātes studentu, mācītāju, publicistu un skolotāju, kurš aktīvi iesaistījās latviešu sabiedriskajā un politiskajā dzīvē.

Salīdzinoši nelielajā pirmajā nodaļā V. Lauciņš aplūko K. Irbes dzīvi ārpus dzimtenes no 1916. līdz 1920. gadam, kad garīdznieki iesaistījās bēgļu aprūpes organizēšanā un latviešu luterāņu mācītāju pirmajā "sinodē" Pēterburgā. Šajā laikā dibinājās Latviešu pagaidu konsistorija, ko vadīja K. Irbe, gūstot pirmo pieredzi kā baznīcas organizācijas vadītājs tā laika sarežģītajā Krievijas vēstures posmā.

Otrajā nodaļā V. Lauciņš analizē K. Irbes atgriešanos Latvijā no 1920. gada līdz 1922. gada februārim. Šajā laikā K. Irbe vadīja pirmās Latvijas baznīcas Sinodes komisiju un piedalījās Latvijas baznīcas Satversmes izstrādē. Otro Latvijas Sinodi viņš vadīja kā prezidents, un tā viņu ievēlēja arī par bīskapu. Autors uzsver, ka liela nozīme bija K. Irbes iepriekšējā darbības posmā nodibinātajiem sakariem ar citu valstu baznīcām un ka viņa darbībā izpaudās centieni samierināt latviešu un vācbaltiešu elementu luterāņu baznīcas iekšienē.

K. Irbes kā LELB galvas darbības analīzi V. Lauciņš sadalījis divos posmos:

1) pirmais posms no 1922. gada februāra līdz 1923. gada decembrim;

2) otrais posms no 1923. gada decembra līdz 1928. gadam.

Apjomīgā grāmatas trešā nodaļa veltīta pirmajam no minētajiem diviem posmiem K. Irbes dzīvē, kas aizsniedzās līdz trešās Sinodes beigām. Tajā autors licis uzsvaru uz baznīcas konsolidācijas (cīņa ar finansiālajām grūtībām, mācītāju trūkumu, sarežģīta starpkonfesionālā situācija), starptautisko attiecību veidošanas, īpaši ar Zviedriju un Vāciju, kā arī uz baznīcas un valsts attiecību jautājumiem. V. Lauciņš pievērsis uzmanību arī K. Irbes "tautas baznīcas" koncepcijas analīzei. Interesanti, ka Sv. Jēkaba baznīcas atdošanu katoļiem V. Lauciņš uzskata par svarīgu jautājumu, bet atzīmē, ka literatūrā tas pārlieku izvirzīts priekšplānā, lai gan citām K. Irbes aktivitātēm bijušas daudz tālejošākas sekas.

Noslēdzošajā nodaļā autors aplūkojis K. Irbes darbības otro posmu, kurā arīdzan izdala bīskapa aktivitātes baznīcas konsolidācijā un starptautiskās sadarbības veicināšanā, lielākoties padziļinot iepriekšējā nodaļā apskatītās tēmas. Analizētas K. Irbes "vēsās" attiecības ar Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāti.

Autors grāmatas sākumā ir izvirzījis vairākus jautājumus, uz kuriem centies rast atbildi pētījuma izklāstā:

1) kādu K. Irbe vēlējās redzēt LELB attīstību – kā konfesionāli konservatīvu visas Latvijas tautas baznīcu;

2) cik lielā mērā K. Irbe ietekmēja LELB attīstību – ielika LELB pamatus, nodibināja sakarus ar kaimiņu zemēm, centās samierināt latviešu un vācbaltiešu luterāņus. Blakus faktori neļāva realizēt idejas pilnībā, un tie bija sekularizācija un nesaskaņas ar LU Teoloģijas fakultāti;

3) kāda bija viņa darba ietekme – K. Irbes mantojumu veido teoloģiski konservatīva baznīca un neatkarīgs mācītāju sagatavošanas aparāts.

Grāmatu noslēdz avotu un literatūras saraksts, kā arī personu rādītājs. Tā kā pētījums skar Latvijas valsts veidošanās un nostabilizēšanās vēsturi un baznīcas vēsture veido neatraujamu tās sastāvdaļu, tad būtu vērtīgi, ja kādreiz šis darbs būtu pieejams arī latviešu valodā.

Miņins, Aldis. *Cīņa par varu Krievijas postimpērijas Rietumu perifērijā, 1917–1920.* Rīga: Aldis Miņins, 2015. 452 lpp.

ISBN 978-9934-14-688-6

Vēstures doktora Alda Miņina zinātniskā monogrāfija "Cīņa par varu Krievijas postimpērijas Rietumu perifērijā, 1917–1920" ir 2014. gadā Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē aizstāvētās disertācijas publikācija. Grāmata ir zinātniski recenzēta, publicēti ir arī visu trīs recenzentu – Dr. habil. hist. Aivars Stranga, Dr. hist. Aleksandrs Ivanovs un Dr. hist. Jānis Taurēns – ievadvārdi.

A. Miņina monogrāfija ir veltīta aktuālam un ļoti sarežģītam jautājumam – Krievijas impērijas sabrukuma procesam un tā sekām. Autors ir paveicis lielu darbu, lai demonstrētu un analizētu daudzās pieejas sarežģīto vēsturisko procesu interpretēšanā. A. Miņins ir apkopojis plašu historiogrāfisko materiālu – kopumā pētījumā izmantots vairāk nekā 530 literatūras vienību. Šis pētījums lasītājam demonstrē vēsturisko diskusiju bagātību un daudzšķautņainību. Līdz ar to aplūkojamo darbu var uzskatīt par vienu no nedaudziem pētījumiem Latvijas vēstures zinātnē, kura uzmanības centrā ir izvirzītas teorētiska un historiogrāfiska rakstura problēmas.

Grāmatas četrās nodaļās ir aplūkoti Krievijas impērijas sabrukuma cēloņi, revolūcijas un pilsoņu kara konceptualizācijas iespējas, ārējie un iekšējie faktori cīņā par varu bijušās Krievijas impērijas telpā un uzvarētāja un zaudētāja problemātika. Analizētas ir daudzas aplūkojamā vēsturiskā procesa dimensijas – sākot ar telpas (centrs un perifērija) un laika problēmām (periodizācija) un beidzot ar lokālo, reģionālo un globālo "spēlētāju" (aktoru) lomu vēsturiskajos procesos.

Profesors A. Stranga grāmatas ievadvārdos norāda, ka aplūkojamais darbs ir drosmīgs, jo aptver elpu aizraujošu ģeogrāfisko plašumu. Tik tiešām, tā ir diezgan reta parādība Latvijas vēstures zinātnē, pētniekam pievēršoties reģionāla, pat globāla mēroga vēstures problēmai. Savukārt J. Taurēns norāda, ka, "lasot monogrāfiju, nav iespējams nepamanīt bagātīgo metaforu klāstu, kas radies, cenšoties analizēt un izskaidrot postimpērijas tautu un sociālo grupu darbību un likteņus". Profesors A. Ivanovs uzsver, ka aplūkojamais darbs ir nopietns, oriģināls un plašs pētījums historiogrāfijā, kura galvenais uzdevums ir cīņas par varu konceptualizācija un iekšējo un ārējo faktoru mijiedarbības izpēte.

Tartu Ajaloolistel linnaplaanidel, 1600–2010 = Historical maps of the city of Tartu = Tartu auf den historischen Stadtplänen = Исторические планы города Тарту. **Koostaja Raid Tõnu. Tallinn, 2015. 191 lk.: mitmevärv.**

ISBN 978-9949-512-51-5

Igauņu kartogrāfs Tīnu Raids izdevis kārtējo igauņu pilsētu vēsturisko karšu apkopojumu, kas šoreiz veltīts Tartu. Grāmatu aizsāk ievads ar nelielu Tartu pilsētas vēstures apskatu no viduslaikiem līdz mūsdienām. Tāpat kā plānu komentāri, tas izlasāms četrās valodās. Ievadā autors pieskāries ielu tīkla un māju numerācijas izveidei, arī Igaunijas pilsētu kartogrāfijas attīstībai. Kā daudzi citi materiāli, arī kartes un plāni ir cietuši un gājuši bojā 20. gs. militāro konfliktu laikā.

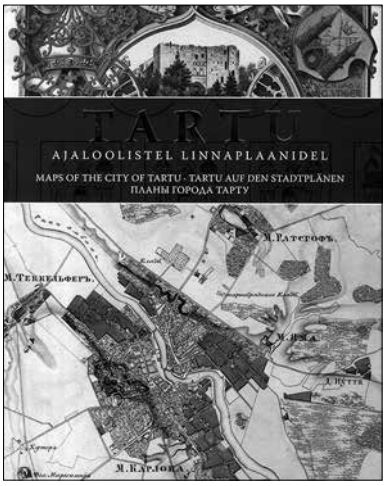

Izdevumā apkopoti 150 Tartu plāni. Katram pievienota anotācija un neliels autora komentārs igauņu, angļu, vācu un krievu valodā. Senākais plāns datēts 1600. gadā, tas ietver tikai nocietinājumu aprises un tā autors nav zināms. 17. gs. Tartu atspoguļota kopumā deviņas plānos, kuros izsekojama nocietinājumu attīstība un redzams baznīcu, vārtu, pils un atsevišķu citu ēku izvietojums vecpilsētā. Tikai vienā plānā iezīmēti zemes gabali un atšifrēti to īpašnieki, bet citā – pilsētas tuvākā apkārtne. Par Tartu attīstību 18. gs. liecina 23 plāni. Tie parāda pilsētas iekšējo plānojumu, nocietinājumus, ielu tīklu, vairāku ugunsgrēku iznīcinātos kvartālus un to atjaunošanas projektus. Trīs plāni veltīti pilsētas aplenkumiem.

Vislielākais plānu skaits – 60 – attiecas uz 19. gadsimtu. Tajos redzams, cik strauji attīstījusies gan pilsēta, gan tās kartografēšana. Daļai plānu pieejamas plašas eksplikācijas. Nākamie 22 plāni atspoguļo Tartu līdz 1918. gadam, 22 – Igaunijas brīvvalsts un Otrā pasaules kara laiku, astoņi – padomju laiku un seši – pēdējos 20 gadus (līdz 2010. g.).

Ņemot vērā Baltijas reģiona raibo vēsturi, nav pārsteigums, ka Tartu pilsētas plāni glabājas ne tikai Igaunijas, bet arī Latvijas, Zviedrijas, Krievijas un Vācijas arhīvos un bibliotēkās un ka tie ir noformēti dažādās valodās. Autors uzskata, ka arhīvos un privātajās kolekcijās atrodami zinātnieku vēl neapzināti materiāli.

Pielikumā autors ievietojis 15 dažādu Igaunijas pilsētu plānus, visvairāk Tallinas, no 18. līdz 20. gs., kurus autors uzgājis arhīvos, meklējot materiālus par Tartu, bet kas neietilpst agrākajos viņa izdevumos.

***Dialogā ar vēsturi. Pētera Krupņikova dzīvesstāsts.* Guntas Strautmanes teksts pēc Dagmāras Beitneres audiointervijām. Rīga: Zinātne, 2015. 351 lpp.: il.**

ISBN 978-9984-879-82-6

2015. gadā izdevniecība "Zinātne" laida klajā vēsturnieka profesora Pētera Krupņikova dzīvesstāstu. Tā literāro versiju publicēšanai sagatavojusi Gunta Strautmane no Dagnijas Beitneres audioieraksta (2008. g. augusts–2009. g. janvāris) intervijām. Grāmatā izmantotas arī intervijas ar P. Krupņikovu, ko 2008. gada augustā–oktobrī veikusi Iveta Lipša un Kaspars Zellis projekta "Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēsture padomju laikā: personības, struktūras, idejas" ietvaros. Izdevums bagātīgi ilustrēts ar fotoattēliem no Krupņikovu ģimenes arhīva.

P. Krupņikovs (1920–2009) pazīstams kā izcils lektors, vairāku grāmatu un daudzu rakstu autors, kas pētījis Latvijas un Vācijas attiecību vēsturi Baltijā, jo īpaši pievērsies baltvāciešu tematikai. Pēc Parīzē un Berlīnē pavadītajiem pirmajiem dzīves gadiem kopā

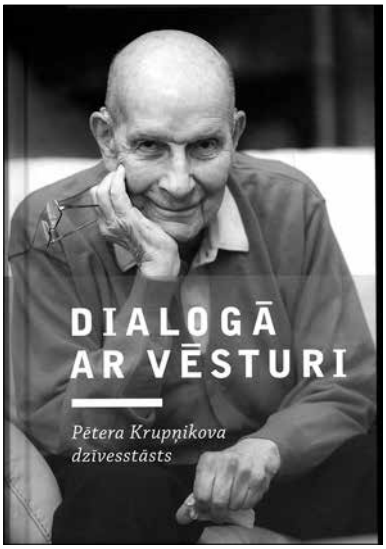

ar ģimeni viņš apmeties Rīgā, kur nodzīvojis mūža lielāko daļu. Vecākā brāļa rosināts, iesaistījies komunistiskajā pagrīdē, Otrā pasaules kara laikā dienējis Sarkanajā armijā. 1946. gadā kā tulks piedalījies kara noziedznieku prāvā "mazajā Nirnbergā" Rīgā. 1953. gadā beidzis Latvijas Valsts universitātes Vēstures fakultāti. Pēckara gados vadījis Centrālo lekciju biroju, bijis docētājs, arī katedras vadītājs Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā. No 1964. gada līdz Latvijas neatkarības atgūšanas laikam kā mācību spēks strādājis Latvijas Universitātē, pasniedzot jauno un jaunāko laiku vēsturi Vēstures un filozofijas fakultātē. No 1992. gada pārsvarā dzīvojis un darbojies Vācijā, vasaras pavadot Latvijā. Kā vieslektors lasījis lekcijas Stokholmas, Upsālas, Stenfordas, Ņujorkas, Bērklijas, Boloņas, Florences, Soloniku, Telavivas, Bāzeles un 16 Vācijas universitātēs.

P. Krupņikova dzīvesstāstā, kā pēcvārdā norāda D. Beitnere, "ir talantīgi portretēts nodzīvotais laiks un sabiedrība. Tajā izpaužas fenomenāla atmiņa, māka bez mūsdienu politkorektuma diktatūras spiediena saskatīt apkārtējo cilvēku personībās gaišos un tumšos aspektus. [..] tajā kā vērtīgā mutvārdu vēstures krājumā attēlotas daudzas sociālās grupas un interesantas vēsturiskas personības, sniedzot ieskatu svarīgos vēsturiskos notikumos. Turklāt ne tikai Latvijas vēsturē vien. Stāstot par sevi, profesors vienlaikus izstāsta Latvijas visjaunāko laiku vēsturi, atstājot mantojumā savā pasniedzēja darbā nereti atkārtoto tēzi, ka ikvienu notikumu un vēstures faktu jātiecas aplūkot un arī izprast no vairākām pozīcijām. Viņa stāstījumā mēs varam piekļūt izpratnei, ka vēsture nav tikai zinātne vai nekaitīga prāta izklaide. Vēsture Pēterim Krupņikovam ir cilvēces intelektuālās pieredzes summa, kuru nezinot vai ignorējot mēs mazinām arī izpratni par šodienas dzīvi un spēju gudri rīkoties mūsdienu situācijās."

KULTŪRA

Grudule, Māra. *Kurzemes dzejnieks Kristofors Fīrekers. Dzīve un dziesmas, Māras Grudules apcerētas un sakārtotas.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015. 48 lpp.

ISBN 978-9934-18-088-0

Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds laidis klajā darbu, kas veltīts ievērojamai personībai Latvijas kultūras vēsturē – Kristoforam Fīrekeram (1615?–1685?). Neretas mācītāja ģimenē dzimušais K. Fīrekers radīja apvērsumu latviešu luterāņu dziesmu tradīcijā. G. Berelis viņu ir nosaucis pat par "latviešu dzejnieku ciltstēvu". K. Fīrekera

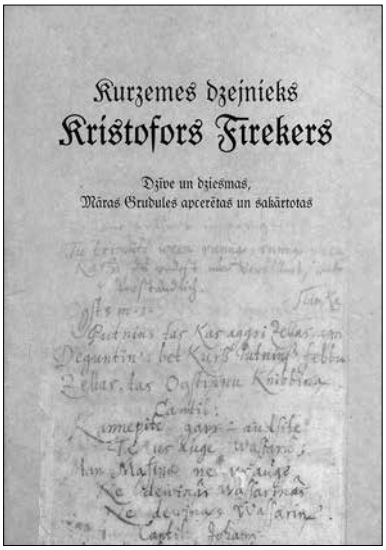

sacerēto un atdzejoto dziesmu atstātās stilistiskās iezīmes latviešu dzejā ir iespējams saskatīt vēl 20. gs. sākumā. Arī jaunākajā latviešu luterāņu dziesmu grāmatā ir ievietotas 36 Fīrekera dziesmas vai to fragmenti. Neraugoties uz to, K. Fīrekera dzeja līdz šim ir maz pētīta.

Grāmatas autore ir LU Humanitāro zinātņu fakultātes profesore Māra Grudule. Darbā ir aplūkoti dažādi K. Fīrekera dzīves un radošās darbības aspekti, analizēta viņa sacerēto dziesmu valoda un aplūkoti vairāki citi jautājumi. M. Grudule apraksta K. Fīrekera iespējamo saistību ar pirmās latviešu spredīķu grāmatas autoru Georgu Manceli. Viņa pievērš uzmanību arī latviešu tautasdziesmu ietekmei K. Fīrekera daiļradē. Zināms, ka viņš ir pierakstījis gan latviešu tautasdziesmas, gan sakāmvārdus. Jāpiemin arī, ka K. Fīrekers bija ne tikai dzejnieks, bet arī valodnieks. Viņš izstrādāja latviešu valodas vārdnīcas un gramatikas manuskriptu.

M. Grudule ir analizējusi valodas lietojumu K. Fīrekera atdzejojumos: deminutīvu ("glāstu vārdu"), reduplikāciju un skaņu spēles lietojumu. Tāpat autore ir sīkāk aplūkojusi vairākas K. Fīrekera dziesmu īpatnības, piemēram, plaši izmanto gaismas simboliku un aforistiskās dzejas iezīmes, kas atklāj viņu kā baroka kultūras pārstāvi. Grāmatas otrajā daļā lasītājs var iepazīties ar 16 K. Fīrekera dziesmu paraugiem no 1696. gada dziesmu grāmatas, kam pievienotas melodijas no 1873. gada I. L. Punšeļa meldiņu grāmatas.

K. Fīrekera latviski atdzejotās dziesmas, kuras ievietoja luterāņu dziesmu grāmatās un ko latviešu zemnieki plaši dziedāja, ir vērtējamas kā liels ieguldījums latviešu garīgās kultūras attīstībā. M. Grudule raksta: "Viņa tulkotās un paša sacerētās dziesmas apliecina piederību latviešu dzejas senākā posma spilgtāko dzejnieku plejādei un līdz ar to arī atklāj latviešu garīgās dziesmas augsto attīstības līmeni jau 17. gadsimtā."

Smiltniece, Evija (sast.). *Ogres Vēstures un mākslas muzeja raksti, 1.* Ogre: Ogres vēstures un mākslas muzejs, 2015. 191 lpp.: il.

ISSN 2256-06 10

Lasītāju vērtējumam nodots Ogres Vēstures un mākslas muzeja populārzinātnisku rakstu pirmais krājums, kurā apkopoti muzeja speciālistu un Latvijas vēsturnieku pētījumi par Ogres pilsētu un apkārtni. Tēmu loks sniedzas no senvēstures līdz vietējiem iedzīvotājiem aktuālām mūsdienu tēmām, kā Ogres un Daugavas upes plūdu vēsture un Ogres pilsētas estrādes loma pilsētnieku sadzīvē.

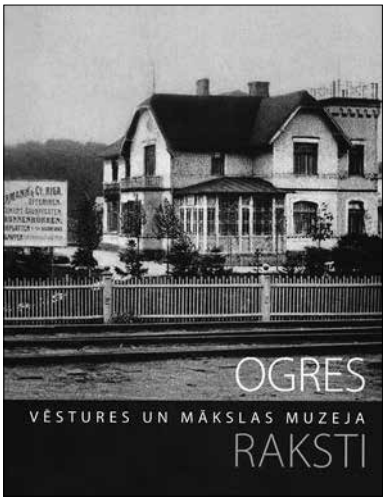

Krājumu ievada vēsturnieces Ilgas Zagorskas pētījums par seno ziemeļbriežu mednieku gaitām tagadējās Ogres pilsētas un apkaimes teritorijā. Arheologs Roberts Spirģis dalās ar Ogresgala Čabu kapulauka izpētē atrastajām liecībām par Daugavas lībiešu apbedīšanas paražām 12.–13. gadsimtā. Muzeja speciālists Arno Smiltnieks iepazīstina lasītājus ar 17. gs. kartēs atrastām, līdz šim maz pētītām liecībām par zviedru laika nocietinājuma – skansts pēdām Ogres salā. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva eksperte Pārsla Pētersone skaidro Ogres pasta stacijas un apkārtējā miestiņa lomu Daugavas pasta ceļa un Vidzemes guberņas sakaru attīstībā, kā arī pievēršas Ogresgrīvas pusmuižas vēsturei, kuras tiešie liecinieki ir dažas vēl saglabājušās centra ansambļa ēkas Rīgas–Daugavpils šosejas malā. Ogres pilsētas veidošanās sākumiem 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā desmitgadē pievērsusies vēsturniece Aiga Kalniņa.

Vairāki 20. gadsimta kultūrvēsturei veltīti raksti aktualizē gan pilsētas arhitektūras, gan Ogres kā populāras kūrortpilsētas vēsturisko mantojumu. Izcilā funkcionālisma stila arhitekta Teodora Hermanovska devumu Ogres pilsētai analizē arhitekte Renāte Čaupale, bet arhitekts Rīgas Tehniskās universitātes docents Ilmārs Dirveiks rakstā "Sanatorija Ogre" pievēršas divu izcilu Latvijas Kultūras kanonā minētu personību – arhitekta Konstantīna Pēkšēna un mākslinieka Anša Cīruļa – ieguldījumam kādreizējā Rīgas trūcīgo bērnu aprūpes nama izveidē.

Par Ogri kā populāru Latvijas kūrortu rakstā "Laipni lūgti Latvijas Davosā jeb Latvijas kūrortu mārketinga aspekti 20. gadsimta 20.–30. gados" stāsta Ogres Vēstures un mākslas muzeja bijusī direktore Iveta Ruskule. Viņa arī iepazīstina lasītājus ar namu Ogrē, Meža prospektā 16, kura vēsturē apvienojušies divu Ogrei un Latvijai nozīmīgu dzimtu – vācbaltiešu Hilbigu un latviešu Zaķu – dzīvesstāsti.

Muzeja speciāliste Evija Smiltniece pētījusi pilsētas centrālās kultūras norišu vietas – Ogres brīvdabas estrādes – vēsturi, bet pēdējo divu gadu dramatiskie notikumi ap Ogres upi un plūdiem pamudinājuši muzeja speciālistu Arno Smiltnieku apkopot arhīvos un periodikā atrasto informāciju par 20. gadsimta plūdiem Daugavā un Ogres upes grīvā.

Rakstu krājuma pētījumos skartās tēmas – personības un notikumi – atstājuši ne tikai paliekošas pēdas Ogres vēsturiskajā identitātē, bet ienes arī jaunas atziņas Latvijas vēstures izziņas kopainā.

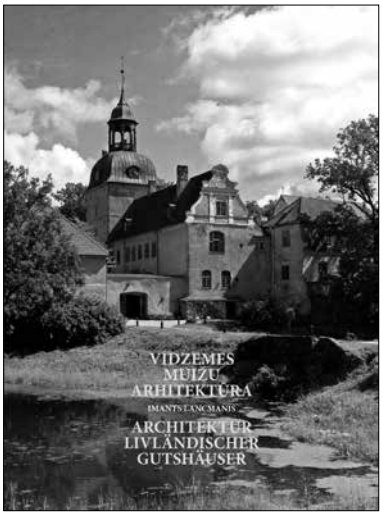

Lancmanis, Imants. *Vidzemes muižu arhitektūra*. Rundāles pils muzejs, 2015. 349 lpp.: il.

ISBN 978-9934-14-724-1

Rundāles pils muzeja direktors Dr. h. c. art. Imants Lancmanis ir sagatavojis apjomīgu pētījumu par Vidzemes muižu arhitektūru, ko autors priekšvārdā nosauc par "materiālu krājumu", kas nepretendē uz Vidzemes muižu arhitektūras vēstures statusu, bet ir veidots kā atskaņa Cēsu muzejā 2015. gadā atklātajai iespaidīgajai izstādei par Vidzemes bruņniecības vēsturi.

Izdevums iedalīts 14 nodaļās, kas aptver Vidzemes muižu arhitektūras stilistisko attīstību hronoloģiskā secībā, sākot ar viduslaiku pilīm un gotiku un noslēdzot ar 1905. gada revolūciju un neoklasicismu. Katras tēmas ietvaros autors īsi iepazīstina ne tikai ar attiecīgā laikmeta būvniecības stila īpatnībām un šo stilu reprezentējošām ēkām, bet arī ar Vidzemes bruņniecības vēsturi un tās galvenajiem personāžiem, tā atklājot lasītājam ne tikai arhitektūras, bet arī visa reģiona vēstures īpatnības.

Lielāko apraksta daļu aizņem stāstījums par Vidzemes muižu dzīvojamo namu attīstību no 18. gs. līdz 20. gs. sākumam. Atsevišķas nodaļas I. Lancmanis veltījis konkrētiem būvmeistariem un arhitektiem, piemēram, Johanam Andreasam Hāberlandam, Kristofam Hāberlandam un Johanam Vilhelmam Krauzem, saistot viņus ar konkrēta stila virziena attīstību Vidzemē. Visi nodaļu lakoniskie teksti un attēlu paraksti pieejami latviešu un vācu valodā, kas ievērojami paplašina potenciālo lasītāju un sapratēju loku, kā arī sniedz informāciju par muižu vāciskajiem nosaukumiem.

Izdevuma lielākā bagātība ir kvalitatīvais un daudzveidīgais ilustratīvais materiāls, kas ietver gan dažādos laikos uzņemtas muižu fotogrāfijas, plānus un zīmējumus, gan interjera elementu attēlus un īpašnieku portretus. Visi attēli organiski papildina tekstu un ilustrē attiecīgajā nodaļā aprakstītā stila specifiku, kas īpaši izjūtams 8. nodaļā par augsto klasicismu un kolonnu portikiem. Dažreiz autors attēliem pievienojis paskaidrojošu tekstu, analizējot konkrētā stila izpausmes attēlā redzamajā ēkas arhitektūrā. Visvairāk tas jūtams 13. nodaļā par jūgendstilu, varbūt tādēļ, ka šī stila izpausmes tik maz sastopamas muižu arhitektūrā. Autors izmantojis dažādu muzeju, bibliotēku, Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra, kā arī Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus.

Grāmatai ļoti būtu noderējis vietu un arī personu rādītājs, lai atvieglotu darbu ar attiecīgo materiālu. To trūkums gan nemazina nozīmīgās publikācijas informatīvo un estētisko vērtību. Lai gan autors šai tēmai nav veltījis īpašu uzmanību, jo tas neiederas konkrētā darba koncepcijā, tomēr darbā atrodamais ilustratīvais materiāls spilgti demonstrē atsevišķu muižu veiksmes un bēdu stāstus, parādot to dažādās saglabāšanās pakāpes un to pašreizējos iemītniekus – skolas, muzejus, pašvaldības iestādes utt.

***1914. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums*. Sast. Gundega Cēbere. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2015. 256 lpp.: il. (Muzeja raksti, 6)**

ISBN 978-9934-8474-7-9

2014. gads Latvijas jaunāko laiku kultūras vēsturē paliks ar atsauci uz Rīgu kā Eiropas kultūras galvaspilsētu ar tās daudzveidīgajām norisēm. Programmas "Rīga 2014" ietvaros Latvijas Nacionālais mākslas muzejs savos muzejos un izstāžu zālēs realizēja septiņus apjomīgus projektus. Atbilstoši muzeju kolekciju apjomam un pētnieciskajām aktivitātēm tie aptvēra visdažādākos mākslas periodus no vissenākajām izpausmēm līdz mūsdienām, īpaši akcentējot personības lomas un izcilības nozīmi cilvēces vēsturē. Viens no centrālajiem pasākumiem bija muzeja izstāde "1914", kas veltīta Pirmā pasaules kara simtgades atcerei.

Projekta "1914" zinātnisko platformu veidoja trīs Pirmajam pasaules karam veltītas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja rīkotas starptautiskas konferences: "1914 uz Brīvības ielas" (2012. g. 10. oktobris, Mākslas muzejs "Rīgas birža"), "Pompeju pēdējā diena" (2013. g. 6. jūnijs, Rundāles pils muzejs) un "1914. Karš un modernisms" (2014. g. 19.–20. marts, Gētes institūts Rīgā). Šīs konferences muzejs organizēja kopā ar saviem sadarbības partneriem – Latvijas Universitāti, Latvijas Kara muzeju, Gētes institūtu Rīgā, Francijas institūtu Latvijā u.c.

Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums "1914", kas nācis klajā sērijā "Muzeja raksti", dokumentē minētās konferences – tajā apkopoti konferencēs nolasītie referāti (vai to kopsavilkumi). Izdevumu papildina projekta sagatavošanas notikumu fiksācija laika posmā no 2011. līdz 2014. gadam, kā arī pasākumu apraksts un informācija par izglītības programmām, priekšlasījumiem, koncertiem un teātra izrādēm, kas paplašināja projekta ietvarus. Krājums sniedz plašu skatījumu uz vēstures un mākslas mijiedarbību, aplūkojot gan vizuālo mākslu un literatūru, gan mūziku, sociālajiem jautājumiem, kultūras mantojuma problēmām un citām tēmām. Izdevums sagatavots latviešu un angļu valodā, izdošanu atbalstīja Nodibinājums "Rīga 2014" un Valsts Kultūrkapitāla fonds.